

Tanulmányok. I. köt. Szubotica, 1961. Fórum K. 311 l.

Sinkó Ervin tanulmánykötetét az újvidéki egyetem magyar tanszéke első jelentékeny tudományos teljesítményeként kell bemutatnunk a hazai közvélemény előtt. A szerző részt vett a nemzetközi munkásmozgalomban, a Magyar Tanácsköztársaság küzdelmeinek krónikása, akit főleg a *Tizennégy nap* (1950) c. regényéből (az 1932-es pesti események rajza) és az *Egy regény regénye* (1961) c. emlékiratából (1935—36-os moszkvai élményei) ismerünk. Örömlünknek adunk kifejezést, hogy a jugoszláviai szellemi élet egyik jelentékeny örhélyét, az újvidéki magyar katedrát egy európai látóköri íróember, Romain Rolland hajdani barátja foglalta el. A *Hidban* közölt írásaiból tudjuk, mennyi áldozatkész energiával munkálkodik a jugoszláviai magyarság szellemi életének gondozásában.

Sinkó Ervin írói magatartását mindig a szabad emberi szóért vívott küzdelem, az igazság kimondásának szenvedélyes vágya jellemezte. Tanulmánykötetének első írása, 1959. okt. 21-én tartott tanári székfoglalója is polemikus jellegű, s ezúttal a magyar irodalomtörténet marxista művelőivel vitázik. Nem kevesebbet vet a szemünkre, mint Goethe feljajdulását: „Weh dir, dass du ein Enkel bist.” Unokái volnánk a polgári nacionalista irodalomtörténetírásnak, mert az 1957-ben megjelent magyar irodalomtörténet Lukács György megállapítását tűzte maga elé iránymatától: „Irodalmunk reflexe a magyar nép harcának szabadságáért, függetlenségéért, boldogságáért”, másfelől úgy vélte, hogy „irodalmunk minden korszakát jelenünkre vonatkoztatva kell kutatnunk és interpretálnunk.”

Válaszunk — éspedig nem polemikus hanem magyarázó válaszunk! — e kérdésben dialektikusan kell, hogy hangozzék. Nem kívánjuk azt állítani, hogy marxista irodalomtörténetírásunk teljesen megszabadult a polgári nacionalizmusnak minden nyomától: az adott időpontra nézve meg éppen nem. A szóban forgó mű a jelzett év tavaszán látott napvilágot, az ellenforradalom után szinte első fecskéként. Aki ideológiai életünk 1956 előtti szerkezetét ismeri, tudhatja, hogy csakugyan érvényesülhetett akkoriban bizonyos „hazafias” stilsztika. Ha azonban a vitatott könyvet érdemben vizsgáljuk, könnyű megállapítani, hogy benne a *nép* és a *haza* fogalmai nem jelentette ugyanazt, mint a burzsoá nacionalizmus idején. Számunkra a fogalmaknak már akkor is határozott *osztálytartalma* volt, s csakugyan a dolgozó nép szemszögéből kívántuk áttekinteni a magyar irodalom történetét. Ezt az osztályszemléletet

értjük azon is, hogy a „jelenre vonatkoztatva” kutatunk. Nem hiszem, hogy ki lehetne mutatni a vitatott kötetből a modern marxista szemlélet ún. „visszavetítését” elmúlt korokba, azt azonban ma is valljuk, hogy minden igazi irodalomkutatás csak az osztályviszonyok pontos analizésén alapulhat. Az irodalom története nem csupán ragyogó művek sorozata, hanem egyben *fejlődés*, amely valahová tart, s ez a „valahová” éppen a mi jelenünk. Érthető tehát, hogy a jelen távlatát legrégebbi irodalmunk feltárása során sem kívánjuk szem elől téveszteni. Teljesen egyetértünk Sinkó professzorral: „Az irodalom nem akar irodalom maradni. Feladatunk az, hogy a szellemi értékeket a maguk külön szférájából belevigyük mindennapi gyakorlati életünkbe, hogy ily módon az emberi társadalom máig legemberibb intenciókkal gazdag formája, a szocializmus valóban egy magasabb és az élet minden megnyilvánulására kiterjedő kultúra megteremtésének kiindulásává váljék.” Ennyit, pontosabban ennek a modern lehetőségnek az előzményeit akartuk mi is kimutatni, s öröm számunkra, hogy a távolabbról szemlélő is észreveszi munkánkon a történelmi szempontok és az esztétikai receptivitás egységét. Az meg éppen elégtelünkre szolgál, hogy Sinkó professzor „az emberi szellemnek hűséges, magyar nyelven, magyar szóban élő, nagyszerű reprezentánsait” keresve, éppen azokat az írókat sorolja fel Balassitól Petőfiig, akikben mi is irodalmunk történetének fővonalt látjuk. Nem vállaljuk tehát a goethei „unoka” szerepét néhány stilsztikai fordulat alapján, s ma még kevésbé, mint évekkel ezelőtt. Nem tartjuk tudománytalannak azt a megállapítást, hogy az irodalom történeti fejlődésének legfőbb mozgatója a nép, ha csakugyan nem helyettesítjük a nemzet fogalmát a népevel. Ilyen szándékunk azonban sohasem volt! Irodalmunk magyarnyelvűségének legfontosabb rugóját a népi-eretnek mozgalmakban kell látnunk, ezek *végso* soron az anyanyelvű literatúra megteremtésére vezettek, amint azt Sinkó professzor is több helyen kifejti. Ha más nem történt volna is századokon keresztül, ez a tény is igazolná, hogy az elnyomott nép szellemi síkon folyó, vallási köntösben jelentkező osztályharcával elhatározólag szól bele az irodalom alakulásába. Igaz Arany megállapítása, hogy írott költészetünk különvált a népiestől, lenézte és megtagadta azt, de ugyancsak ő mondta, s igaz volt, hogy „legfőbb inventor a nép.” Íratlan költészete is folyton befolyásolja a magasabb irodalmat, aminthogy jelentékeny hatásokat is kap emettől.

A kötet többi tanulmányai a középkori és a humanista költészetéről, Janus Pannonius-ról, a felvilágosodás korának magyar irodalmáról szólnak: kiválik közülük a Bessenyei Györgyről, de főként a Kazinczy Ferencről szóló két nagy terjedelmű írás. A hozzáértő mindjárt érzékeli, hogy egyetemi előadásokat olvas, erre vallanak az előszó színesebb és merészebb fordulatai, valamint a filológiai dokumentáció teljes mellőzése. Ez utóbbit őszintén sajnáljuk, hiszen nem esszékről, hanem komoly irodalomtörténeti tanulmányokról van szó, másrészt a tanítványok részére sem lett volna haszon nélkül való. Jelen beszámolóinkban csupán a Kazinczy-tanulmányról szeretnénk képet adni: feljogosít bennünket erre az, hogy egymaga a kötetnek éppen felét teszi ki, 150 nyomtatott lapot.

A szerző írói-előadói álláspontja itt is vitázó, Kazinczy pályaképét „az irodalomtörténettel” szembefordulva kívánja bemutatni, úgy látjuk azonban, hogy Sinkó professzor vitája jórészt a polgári irodalomtörténettel szemben folyik, hiszen a kialakított Kazinczy-portré legtöbb vonását a marxista magyar irodalomtudomány jó néhány éve kirajzolta már. Kétségtelenül helyes arra mutatni rá, hogy Kazinczy nem volt pusztán esztéta szépiélek, akit holmi távlatlévesztés vitt, naiv álmodozóként, a Martinovics-mozgalomba. Egyetértünk Sinkó Ervinnel abban is, hogy Kazinczy — Révai József álláspontjával ellentétben! — sohasem fordított hátat radikális, felvilágosodott elveinek. Abban igaza volt Révainak, hogy 1801 után a nyelvújítás és az irodalmi harc maradt a haladás egyetlen járható útja, de ezt az utat az adott társadalmi körülmények között csak Kazinczy forradalmi bátorságával lehetett megjárni. Kazinczy jozefinizmusának nyomatókos kiemelését szintén helyeseljük, bár e tekintetben a szerző mintha a kelletténél egy kissé erősebben húzná ki a vonalakat, különösen azzal a tétellel, hogy a Martinovics-összeesküvés nem egyéb, mint illegális szorított jozefinizmus. Nyilván igaz az, hogy Martinovics társasága a jozefinizmus gondolatköréből indult el, de jakobinussá lett. Sigray írhatott a börtönből felvilágosodott utópiát a „jó fejedelemnek”, de Martinovics és Laczkovics *Forradalmi kátét* írt. „Mit kell tehát cselekedni a népek, hogy a bankeruttát elkerülje? Felelet: Azt, amit Franciaország cselekedett, ti. el kell törteni a királyságot, egy demokráciás respublikát felállítani. . .” Ez bizony nem jozefinizmus, hanem forradalom jakobinus módra! Maga a magyar társadalmi valóság pedig bonyolultabb volt, mintsem hogy a forradalmi szervezkedés a jozefinizmus általános képzetével magyarázható lenne. Itt utalunk rá, hogy a szerző Kazinczy politikai helytállásá-

nak bizonyítékai között nem említi a Szirmay Antal: *Jacobinorum Hungaricorum Historia* (1809) c. kéziratára tett igen nagy jellemerőről tanuskodó megjegyzéseit, noha ezek bizonyíthatnák legjobban, hogy Kazinczy nem fordított hátat múltjának. (Szirmay műve a Benda Kálmán által közzétett jakobinus iratok III. kötetében Kazinczy 1810—1811-ből való jegyzeteivel együtt. Vö. még *Lev. VII. 321. és 379. l.*) Kazinczy pompás felvilágosításából az is kiderül, hogy Sigray gróf gyenge jellem volt, erkölcsi élete botrányos, s ez sok mindent megmagyaráz a királyhoz intézett iratának tendenciáiból is.

Még egy lényeges ponton szeretnénk ellenvetést tenni Sinkó professzor Kazinczy-pályaképével kapcsolatban. Több helyen olvasunk arról, hogy Kazinczy jóformán társadalmi támasz nélkül, szinte légüres térben, szent öncsalással dolgozott: nem volt polgárság, nem volt eszméit értő réteg, nem volt publikum, s így lényegében „nem létező magyaroknak” írt. Az a nézetünk viszont, hogy a szerző a kor csakugyan meglévő feudális elmaradottságát egy kissé Ady „magyar Ugar”-ának mintájára jellemzi, s Kazinczyt egy kissé mitikus hőssé teszi. Bármekkora literátor lett volna Kazinczy, *egyedül*, légüres térben nem ért volna célt. Különös tehetsége volt azonban ahhoz, hogy kihasználja, mégpedig irodalmi-esztétikai célokra használja ki a társadalomnak az adott pillanatban meglévő emelő erőit. Ilyen volt a jozefinizmus, ilyen a magyar arisztokrácia (az Orczyak, Prónay László, Széchényi Ferenc, a Rádayak, Batthyány herceg, Festetics György, Teleki József) hazafias-irodalmi mozgolódása az 1780-as, 90-es években, ilyen a magyar és német polgári értelmiség, valamint a művelt közép-nemesség (a Radvánszkyak, Fáyak, Szemerék, Bárczayak, Szerencsyek stb.) kulturális szomjúsága, ilyen az erdélyi nyelvűvelés megindulása (Áranka Gy.), ilyen a szabadkőművesség, ilyen a Martinovics-szervezkedés és még sok más. Nem hiszek abban, hogy Kazinczy-nak ne lett volna publikuma: nem volt ez nagy, de jelentéktelen sem volt. Mindenesetre jóval túlterjedt művei előfizetőinek csakugyan szűk körén. Számos bizonyítékunk van arra, hogy a *Bácsmegyei* jelentékeny könyvsikernek számítható, előkelő szalonokban olvasták fel, 270 példányt küldött szét ajándék gyanánt. Aligha áll az, hogy az *Orpheus* már „megjelenésekor tárgytalanná lett”, hiszen Kazinczy 1795-ig folyton radikalizálódott, s az *Orpheus* eszméit megyegyűléseken hirdette a reakció roppant felháborodása közepett. (Lásd pl. Hajnóczy Józsefhez intézett, 1794. júli. 24-én kelt levelét Abaúj megye közgyűléséről. *Lev. XXIII. 39. l.*) 1805 után pedig már tábort tudott maga köré szervezni, nem csupa Kölcseyekből, de olyan nemesi és polgári barátokból,

akik egyszerre voltak olvasói és eszméinek propagátorai. Kazinczy legnagyobb elégtétele volt, hogy 1810 táján nevéből már visszhangzott az ország. Vécsey szatmári főispán személyes sértésnek vette Högyészti Högyész Máté figuráját, s egy megyei zugverselő választ írt rá; Láczy pataki teológiai tanár a „tudományos kevélység” példaként emlegette előadásában a széphalmi mestert. Mindez azt jelenti, hogy írásait, nolens-volens, elolvasták. Kazinczy csakugyan megteremtette a modern értelemben vett irodalmi élet kerekeit: a reformkor minden lényeges eszméjének és intézményének ő volt a szellemi inspirátora.

Szerettünk volna tüzetesebb elemzést olvasni e szép Kazinczy-tanulmányban a nagy író művészi ízléséről, költői és prózai

dolgozatai formai értékeiről. Igaz az, hogy Kazinczy emberi egyénisége, hatása nagyobb, mint írói életműve, de művészi értékek is bőven akadnak ebben a terjedelmére is hatalmas oeuvre-ben. A *Pályám emlékezete* mindmáig a magyar emlékirat-literatúra egyik remeke, a súlyos gondolatokat formai eleganciával közvetítő költői levélnek pedig Kazinczy a klasszikusa.

Sinkó Ervin tanulmánykötete komoly ígéret arra a nagyon kívánatos együttműködésre, amelynek mihamarább meg kell indulnia a jugoszláviai és magyarországi irodalomtudomány művelői között. Úgy véljük, hogy ebből mindkét félnek komoly haszna származhat.

Bán Imre

SZIKLAY LÁSZLÓ: A SZLOVÁK IRODALOM TÖRTÉNETE

Bp. 1962. Akadémiai K. — MTA Irodalomtörténeti Intézet. 855 l.

A szlovák irodalom legkitűnőbb magyar ismerőjének hatalmas vállalkozása szinte egyedülállónak látszik irodalomtörténetírásunk történetében. Sziklay László — évtizedek szorgos kutatómunkájának eredményeként — közel ezer oldalon írta meg északi szomszédaink irodalmának történetét. Merészsége, művének impozáns méretei, s az a reális eredménnyel biztató távlati terve, „hogy ez a szerény kötet egy nagyobb arányú munkának: az összehasonlító keletközép-európai irodalomtörténetnek lesz kiinduló állomása” (12. l.), szinte lábbal kényszeríti a kritikus figyereit. Különösen így vannak ezzel az olyan olvasók, akik nem szakértői a szlovák irodalomtörténetnek. E sorok írója — tartozván ehhez a csoporthoz — az alábbiakban éppen ezért nem a speciális szakszemponatok, a szlovák irodalomfejlődés belső tényeinek normatív ismeretében elemzi a művet, hanem csupán mint összefoglalást, irodalomtörténeti szintézist vizsgálja. Tehát főleg a koncepció, a módszer, a szemlélet, az arányok stb. felől közelítünk Sziklay munkájához.

A *szlovák irodalom történetét* a szerző „több nagyobb fejezetre” tagolta, s ezek a következők: *A Nagymorva Birodalom irodalma, A középkortól a felvilágosodásig, A szlovák nemzeti ébredés első szakasza a XVIII—XIX. század fordulóján, Úton az önálló nemzettudat felé — Klasszicitás és romantika, A Štúr-iskola, A Štúr-iskola második nemzedéke, A dualizmus kora, A szlovák irodalom az első világháború végétől 1945-ig, A szlovák irodalom a felszabadulás után.* Az 1. fejezetben a társadalmi, gazdasági és művelődéstörténeti mozzanatok dialektikus összefüggésében tárgyalja a Nagymorva Birodalom kialakulását, virág-

zását és bukását, a Cirill és Metód-kérdés morva vonatkozásait, az ógyházi szláv s a szlovák irodalom kapcsolatának kérdéseit. A 2. fejezet alfejezeteiben — *középkor, humanizmus, reformáció, ellenreformáció* — már központi helyet kap a nyelv-kérdés, illetve a nemzeti eszmélés első bátortalan lépéseinek elemzése is. A szlovák nemzeti ébredés (3. fejezet) alatt lényegében a felvilágosodást, ennek korát kell értenünk. Sziklay műve különben különösen innen kezdve lesz érdekes. Ekkor már megjelennek a szlovák irodalom fejlődésének speciális vonásai: „A szlovák felvilágosodás provinciálisabb, falusiasabb, földközelebb a nyugat-európaihoz képest... a szlovákoknál a gyakorlati nemzeti (elsősorban gazdasági) s a kulturális szempontok összefonódása következtében e korszakban az irodalomnak gyakorlatiasabb felfogása alakult ki, mint nálunk, s ez nemegyszer egészen szüklátókörű praktícizmushoz vezetett.” (160—161. l.) „De a legmélyebb ellentmondás csirája a szlovák irodalom e korszakában ott van, hogy a szlovák nyelvújítók és polihisztorok, a Boileau-fordítók és egyesület-alapítók nem annak a radikális honoráció-retegnek a tagjai közül kerülnek ki, amely a magyar irodalom forradalmi hangját ütötte meg, hanem *kizárólag papok, legfellejebb egyházi alkalmazásban levő tanítók, magukkal hordozák eklézsiájuk kötöttségeit.*” (168. l.) Ez a kettősség szinte a legutóbbi időkig végig húzódik a szlovák irodalom történetén. Hviezdoslavot ugyan már nem lehet rávenni arra, hogy a teológiára iratkozzék: jogász lesz, de az irodalom funkciójának gyakorlati felfogása, az erős népnevelő szándék rá is jellemző. És hogy ellenkező előjelű példákat